

INFORMACIJA

TARPTAUTINIS BALŲ IR SLAVŲ KALBŲ SIMPOZIUMAS PARYŽIUJE

2006 m. balandžio 21–22 d. Ecole Normale Supérieure rūmuose, prie pat Panteono ir kitų senojo Paryžiaus įžymybių (netoli nuo čia – ir Luvras bei nuostabioji Notre-Dame katedra), vyko tarptautinis baltų ir slavų kalbų simpoziumas „Baltic languages, Slavic languages: contact, confrontation, comparison“. Jį organizavo baltistikoje ir indoeuropeistikoje jau spėjęs nemažai nuveikti Danielis Petit’as (dvių monografijų autorius) kartu su Henriu Menantaud’u, taip pat besidominčiu baltistika (ypač latvių kalba), o finansavo Institut National des Langues et Civilisations Orientales. Tai buvo Tarptautinės baltų-slavų komisijos prie Slavistų kongreso renginys. Jai vadovauja Raineris Eckert’as. Jis simpoziume pasakojo apie šios komisijos veiklą.

Apskritai simpoziume pranešimus skaitė 16 mokslininkų. Jie atvyko iš 9 šalių: Izraelio (Lea Sawicki), JAV (Andrey Danylenko), Lietuvos (Saulius Ambrazas, Kazimieras Garšva, Danguolė Mikulėnienė), Olandijos (Rick Derksen), Prancūzijos (Claire Le Feuvre, Henri Menantaud, Daniel Petit), Rusijos (Aleksandr Anikin, Piotr M. Arkadiev, Marija Zavjalova), Serbijos (Aleksandr Loma), Ukrainos (Anatolij Nepokupnyj), Vokietijos (Rainer Eckert, Björn Wiemer). Nemaža dėmesio simpoziume skirta baltų kalbų istorijai.

D. Petit’as labai gražiai ir elegantiškai plačiame ide. kalbų fone atskleidė baltų ir slavų kalbų įvardžiuotinių būdvardžių priešistorę.

S. Ambrazas kalbėjo apie kelis senuosius, iš ide. prokalbės paveldėtus, baltų būdvardžių darybos bruožus: apie priesagų *-lo-, *-no- ir *-ro- kaitą, apie vedinių su *-nt-, *-ko-, *-(i)io-, *-mo- raidą.

D. Mikulėnienė parodė, kad akūtinė *várna* : *vařnas* tipo metatonija susiformavo baltų kalbų dirvoje, o jai pamatą padėjo kuopiniai vediniai su *-ā ir oksitoniškai kirčiuojama kuopinė daugiskaita su -aī, t. y. pirmiausia atsirado vedinys *várna*, vėliau – *varnaī*, o tik tada – *vařnas*. Plačiau apie tai rašoma ką tik pasirodžiusioje D. Mikulėnienės monografijoje *Cirkumfleksinė metatonija lietuvių kalbos vardažodiniuose daiktavardžiuose ir jos kilmė* (Vilnius, 2005).

R. Derksen’as aptarė kuriamą baltų ir slavų etimologijų bazę Leidene rengiamam naujam ide. kalbų etimologiniam žodynui.

A. Loma sl. *proso ‘sora’ lygino su pr. *prassan* (hirse) E 266, toch. B *proksa* ‘javai’¹ bei kildino juos iš ide. *řes ‘pjauti’, kartu paliesdamas satemizacijos problemą baltų ir slavų kalbose.

A. Nepokupnas bandė surasti senojo „šventojo karaliaus“, kurį reprezentuoja lo. *rex*, semantinių paralelių baltų, slavų ir germanų kalbose.

A. Danylenko nagrinėjo *sávo žėmę mylėta* tipo konstrukcijas senuosiuose lietuvių

¹ Dėl šių žodžių galimės giminytės plg. dar V. Ivanov, Prussica 1–3, – Studies in Baltic and Indo-European Linguistics in Honor of William R. Schmalstieg, ed. by Ph. Baldi, P. U. Dini, Amsterdam-Philadelphia, 2004, 97.

raštuose ir jų ryšius su gudų (baltarusių), ukrainų bei lenkų atitikmenimis.

B. Wiemeris pabrėžė periferinių lietuvių tarmių tyrimų svarbą, svarstant baltų ir slavų kalbų santykius.

A. Anikinas pristatė ką tik išėjusį rusų kalbos baltizmų žodyną: *Опыт словаря лексических балтизмов в русском языке* (Новосибирск, 2005).

K. Garšva, remdamasis vardyno duomenimis, pateikė pastabų apie baltų ribų siaurėjimą Gudijoje (Baltarusijoje) VI–XIX a.

Baltistus galėtų sudominti ir C. L e f e u v r e ' s iškelta hipotezė, kad sl. *grady* tipo daugiskaitos įnagininko forma su -y išriedėjusi iš senos *u* kamieno vienaskaitos įnagininko formos su *-ŭ.

Kiti pranešimai buvo sinchroninio, tipologinio pobūdžio.

Dar reikia pabrėžti, kad po kiekvieno pranešimo vyko rimtos diskusijos (gana rėtos pastaruoju metu Lietuvoje). Gyvas bendravimas tęsėsi ir po posėdžių surengtų pobūvių metu prie vyno taurės ar tiesiog vaikštinėjant Paryžiaus gatvėmis. Visur jautėme rūpestingų Danielio Petit'o rankų šilumą.

Jo dėka Paryžius pamažu tampa svarbiu baltistikos centru: simpoziumo darbą atidžiai stebėjo keli jo mokiniai (vienas jų – net iš Japonijos), studijuojantys baltų kalbas, diskusijose aktyviai dalyvavo D. Petit'o mokytojas indoeuropeistas Georges-Jean Pinault'as. Čia toliau tęsimas Antoine'o Meillet'o (2006 m. kaip tik sukanka 140 metų nuo jo gimimo ir 70 metų nuo mirties) tradicijos. Neatsitiktinai šio žymaus indoeuropeisto atvaizdas puošia simpoziumo tezių rinkinį. D. Petit'as numatęs publikuoti ir pačius pranešimus.

Tai bus jau antras jo parengtas baltistinių straipsnių rinkinys. Pirmasis išėjo 2004 m. leidinio *Histoire Épistémologie Langage XXVI* (2) tome. Baltistinio profilio yra D. Petit'o habilitacinis darbas – monografija *Apophonie*

et catégories grammaticales dans les langues baltiques (Leuven-Paris, 2004). Svarbu ir tai, kad jis puikiai moka lietuvių kalbą, ne tik kalba, bet ir rašo lietuviškai, bendradarbiauja Lietuvos lingvistiniuose leidiniuose. Ne kartą jis pats buvo atvykęs į Lietuvą, skaitė paskaitų Vilniaus universitete, o 2006 m. lankėsi ir Lietuvių kalbos institute. Taigi tegu auga ir stiprėja šis dvasinis tiltas tarp Paryžiaus ir Vilniaus!

Saulius Ambrasas

TARPTAUTINĖ KAZIMIERO BŪGOS KONFERENCIJA

2006 m. rugsėjo mėn. 15 dieną Vilniaus universiteto Baltistikos ir bendrosios kalbotyros katedra surengė tarptautinę Kazimiero Būgos konferenciją, tradiciškai skirtą etimologijai ir onomastikai. Joje naujausiomis savo mintimis pasidalijo 16 mokslininkų iš JAV, Lenkijos, Lietuvos, Ukrainos ir Vokietijos. Teminių sekcijų nuspręsta atsisakyti, todėl prelegentai ir kiti konferencijos dalyviai galėjo išklausti visų pranešimų ir aktyviai dalyvauti diskusijose. Šioje apžvalgoje tos skirties irgi nedaroma, laikomasi chronologinės pranešimų tvarkos.

Konferenciją pradėjo ir pirmajam posėdžiui pirmininkavo Bonifacas Stundžia kartu su Woiciechu Smoczyńskiu (Krokua). Pastarasis ir perskaitė pirmąjį pranešimą, kuriame pateikė įdomių ir naujų etimologijos, morfologijos ir žodžių darybos pastabų. Šį sykį W. Smoczyńskio akys nukrypo į žodžius *dyrėti* (-óti), *dveigys*, *kaūkaspėnis*, *kiaulė*, *lāžas*, *pietūninis*, *sielis*, *systyti*, *slātyti*, *-ija*, *-ijo* (*slātyti*, *-o*, *-ė*), *stāklės*, *styrėti* (-óti), *šakālti*, *šliaūžti*, *šmūlas*, *trėčias*, *ūšmalas* ir *vėtyti*. Audronė Kaukienė (Klaipėda)

pristatė kartu su Erdvilu Jakuliu (Vilnius) parengtą pranešimą. Jame domėtasi, ar veiksmažodžiai *skėlti*, *skėlia* ir *skelėti*, *skėli* (*skėlia*, *skėla*) esantys giminiški ar tik išoriškai panašūs. Tyrėjų manymu, šių leksemų etimologinis siejimas kol kas yra labiau abejotinas nei priimtinas. Jūratės Sofijos Laučiūtės (Klaipėda) pranešime buvo keliama mintis, kad toponimas *Polesė* – baltiškos kilmės vardas, reiškęs „didelių pelkių“ kraštą ir susijęs su baltų kalbų šaknį *pal-/pel-* turinčiais vietovardžiais, o sąsajos su „mišku“ atsiradusios vėliau (plačiau žr. šiame Blt numeryje). Jurgis Pakerys (Vilnius) nagrinėjo priesagos *-styti* kilmės klausimus. Jo manymu, mokslininkų, siūlančių čia išvelgti es. l. formantą *-st-*, hipotezę tvirtina priesagos *-auti* vediniai, daromi remiantis šio tipo prezensu, plg. *varg-st-auti* : *vařgti*, *vařg-st-a*. Norbertas Ostrowskis (Poznanė) aptarė lietuvių kalbos žodžius, turinčius arba kadaise turėjusius kolektyvinę reikšmę. Tyrėjas aiškino, kaip žodžiai *žmónės*, *pėdà*, *kraujas* (*-ai*) susiję su šios kategorijos darybos principais, kaip jie atsiradę ir koks jų santykis su kitų ide. kalbų bendrašakniais atitikmenimis.

Po kavos pertraukos Gertas Klingenschmittas (Regensburgas) nagrinėjo lietuvių dvikamienių vardų pirmojo ir antrojo kamienų morfonologinius ypatumus. Pranešėjas kėlė mintį, kad dvikamienių vardų *Bui-vydas*, *Bui-vilas* kamienas *bui-* kilo iš **bū-i-*, atsiradusio iš bdv. **bū-ra-s* ‘gausus, daugus’ (plg. lie. *būriau* ‘daugiau’, *būrys*) dėl Calando taisyklės; taip pat aptarė vyriškosios giminės vardų su *-a* atsiradimą: šie vardai, kaip ir vyriškosios giminės apeliatyvai su *-a*, esantys metoniminės kilmės. Stevenas Youngas (Baltimorė) pasiūlė sl. **gъrdь* etimologiją: jo manymu, šis būdvardis gali būti priesagos *-d-* vedinys iš šaknies, baltų kalbose reiškiančios ‘girti’ (lie. *girti*, la. *dziřt*, bl. **gūr-*), plačiau žr. šiame Blt numeryje. Grasilda Blažienė

(Vilnius) aptarė Mato Pretorijaus rankraštinių knygų (išleistų 1996–2002 m. Lietuvoje) vertėjų ir komentarų autorių netiksliai atstatytas prūsų onimų lytis: tyrėja konstatavo, kad netikslumų publikuojant rankraščius būtų išvengta, jeigu būtų buvę remtasi senaisiais toponimų užrašymais ir lenkų onomastų darbais. Vytautas Mažiulis (Vilnius), išnagrinėjęs ežero vardo *Gálvė* užrašymus Trakų miesto teismų knygoje, teigė, kad forma *Gálvė* nėra autentiška, bet dėl užrašymo LDK slavų kanceliarine kalba yra atsiradusi iš formos **Gálvis*, paliudytos XVI–XVIII a. dokumentuose (plačiau žr. šiame Blt numeryje).

Popietiniam posėdžiui kartu su B. Stundžia vadovavo Anatolijus Nepokupnas. Ši posėdį pradėjo Vytautas Kardelis, perskaitęs susirgusio Bronio Savukyno (Vilnius) parengtą pranešimą, kuriame buvo aptarti Lietuvos istoriografijoje iškreipti asmenvardžiai: B. Savukynas rekonstravo vardus *Gaudimanta*, *Skalamintas* ir kt., pateikė naują vardo *Putaviras* pirmojo kamieno kilmės aiškinimą, *put-* susiejęs su lie. *pūsti*, *puńta*, *pūto*. Simo Karaliūno (Vilnius) dėmesys taip pat krypo į dvikamienius vardus. Profesoriaus nuomone, avd. *Pucuwerus* pirmasis kamienas yra *puk-*, sietinas su lie. **pūkas*, plg. *pukelis* ‘paršelis’, antrasis – su bl. **uēr-* ‘žiūrėti, žvelgti’, o avd. *Živinbudas* turi pirmąjį kamieną, susijusį su lie. *žibińtas*, *žibińtis*, o antrąjį – su lie. *būtas* ar **būdà*. Aleta Chomičenkienė (Klaipėda) kalbėjo, kad indų-iranėnų kalbose baltos ir juodos spalvų leksemų opozicija susiformavo Rigvedos mitologinėje sistemoje, bet kokia situacija buvo baltų kalbose, spręsti sunku, nors pranešėja kėlė mintį, kad seniausiais laikais baltų kalbose buvo painiojamos juoda ir mėlyna spalvos.

Po diskusijų Anatolijus Nepokupnas (Kijevas), to nenumanydamas, perskaitė paskutinį savo mokslinį pranešimą Lietuvoje.

Simboliška, kad tai įvyko Vilniaus universitete, K. Būgos konferencijoje, o pranešimas buvo skirtas jau tradicine tapusiai šio iškilaus mokslininko temai – dar vienai Elbingo žodyno (A. Nepokupnas prašydavo nevadinti jo *žodynėliu*) mįslei iminti. Šį kartą nagrinėtas pr. *pele* E 710 ‘we’ klausimas. Tyrėjo nuomone, čia išvelgtinas pirmas sutrumpinto dūrinio dėmuo *-pele* ‘pelė’, o visas paukščio pavadinimas turėjęs būti **pelewalx*, plg. čia pat žodyne įrašytą *valx* E 710 ‘falk’ (įdomu, kad skaitant vertikalčiai ir išeitū *pelewalx*). Saulius Ambrazas (Vilnius) nagrinėjo priesagos **-mo-* vedinių istoriją, nurodė skirtingus šios priesagos būdvardžių ir daiktavardžių raidos kelius, jų indoeuropietiškas ištakas. Miguelis Villanueva Svenssonas (Kaunas, Vilnius) domėjosi es. l. formanto *-sta* kilme. Jo manymu, ši forma reinterpretacijos būdu galėjusi kilti iš dezideratyvinės medijo lyties (3 sg.) **m_hs-tó(i)* (lie. *mīršta*).

Po diskusijų K. Būgos auditorijoje pokalbiai ir tolesni svarstymai tęsėsi Baltistikos ir bendrosios kalbotyros katedroje, vėliau – Vilniaus kavinėse, o šeštadienį konferencijos dalyviai, vadovaujami B. Stundžios, lankydami Varnikų botaniniame-zoologiniame draustinyje ir Trakuose, bendravo toliau. K. Būgos konferencijos tezės išspausdintos atskira knygele*, kurioje dar yra ir profesoriaus Aleksandro Anikino (Novosibirskas) pranešimo (apie sl. **gruzd-* ir bl. **gr(a)uzd-* paraleles) tezės. K. Būgos konferencijos pranešimų pagrindu parengti straipsniai spausdinami „Baltisticos“ žurnale.

Jurgis Pakerys, Daiva Sinkevičiūtė

* Žr. Tarptautinė Kazimiero Būgos konferencija: etimologija ir onomastika, 2006 m. rugsėjo 15–16 d., red. B. Kabaškaitė ir D. Sinkevičiūtė, Vilnius, 2006, 39 p.

KAZIMIERAS KUZAVINIS
(1927 05 15–2006 06 04)

2006 m. birželio 4 d. gimtojo Mitošiūnų kaimo kapinaitėse pagerbęs jau ten seniai ramybę suradusius tėvus, pakeliui į Surdegio bažnytelę autoavarijoje žuvo žymus lietuvių filologas Kazimieras Kuzavinis.

Velionis gimė 1927 m. gegužės 15 d. jau minėtuose Mitošiūnuose (Anykščių r.). Mokėsi Kupiškio gimnazijoje. Kiek siekia jo bendraklasių atmintis, Kuzavinis visada jų klasėse buvo geriausias mokinys. O šioje klasėje netrūko įvairiais talentais pasižymėjusių vaikinių. Kuzavinio bendraklasiai buvo poetas Vytautas Rudokas, dailininkas keramikas Algimantas Laucius, žymiausias mūsų leksikografas anglistas Bronislovas Piesarskas, daugybės knygų ir knygelių autorius, filologas ir aktorius Petras Pečiūra ir kt.

1947 m. sidabro medaliu baigęs gimnaziją, Kuzavinis įstojo į Vilniaus universitetą. Iš pradžių studijavo lietuvių kalbą ir literatūrą, tačiau netrukus perėjo į klasikinės filologijos specialybę. Čia jo kurso draugas buvo būsimasis akademikas Vytautas Mažiulis. Kartu

su Jonu Kazlausku, Kazimieru Eigminu, Irena Jašinskaite ir šių eilučių autorium Kuzavinis išklause ir docento Ričardo Mirono tada su ypatingu pakilimu dėstyta sanskrito fakultatyvą. Kaip būsimajam klasikui, jam ypač svarbios buvo profesoriaus Merkelio Račkausko, docento Jono Dumčiaus, docento Leono Valikūno paskaitos.

1952 m. sėkmingai baigęs universitetą, Kuzavinis kurį laiką darbavosi Vilniaus vidurinėse mokyklose. Klaipėdos universiteto profesorė Audronė Kaukienė prisimena įdomias Kuzavinio pamokas Vilniaus Salomėjos Neries gimnazijoje.

Nuo 1954 m. iki 2000 m. Kuzavinis dėstė Vilniaus pedagoginiame universitete. Dėstyti jam teko lietuvių kalbos istorinės gramatikos, baltų filologijos, akcentologijos kursus, lotynų, graikų kalbas. Buvę mokiniai jį prisimena kaip puikų dėstytoją, niekada nepavargstantį egzaminatorių. 1978 m. Kuzaviniui buvo suteiktas docento vardas. 1979–1985 m. jis ėjo ir Lietuvių kalbos ir literatūros fakulteto prodekaną pareigas.

1956 m. išleidžiama Kuzavinio išversta Antoine'o Meillet'o knyga „Lyginamasis metodas istorinėje kalbotyroje“ („La méthode comparative en linguistique historique“), išleidžiama kartu su Boriso Gornungo pratarne rusiškajam 1954 m. leidimui. Pratarinė jau be „genialiųjų“ draugo Stalino citatų, su prisiminimu, kiek daug rusų kalbotyra nukentėjo nuo ketvirtį amžiaus trukusio akademiko Nikolajaus Marro „naujojo mokymo“. Ši Kuzavinio išversta knyga buvo pirmasis rimtas istorinės indoeuropeistikos veikalas, paskelbtas lietuvių kalba. Ji pasirodė kaip tik tuo metu, kai ilgai niekinta lyginamoji istorinė kalbotyra sugrįžo į mūsų aukštųjų mokyklų auditorijas.

1964 m. pasirodo originali Kuzavinio knygelė „Prūsų kalba“. Apie šį leidinį taip pat galima pasakyti „pirmasis“. Juk iš tikrųjų tai buvo pirmasis atskira knygele paskelbtas dar-

bas apie senąją prūsų kalbą. Ši knygelė mūsų studentams tuo metu iš dalies atstojo ir baltų filologijos įvadą. Beje, autorius dėl šio savo darbo turėjo nemalonumų – išleista be Glavlito žinios.

1971 m. paskelbiamas pats populiariausias Kuzavinio darbas – tai jo su Broniu Savukynu parengtas ir pastarojo sudarytame straipsnių rinkinyje „Vardai ir žodžiai“ paskelbtas „Lietuvių vardų etimologinis žodynas“. 2005 m. gražia atskira knyga išleistas jau ketvirtas šio veikalo leidimas „Lietuvių vardų kilmės žodynas“.

Drauge su kitais autoriais Kuzavinis parašė „Lietuvių kalbos vadovėlių“ specialiosioms vidurinėms mokykloms (1982, II leid. 1993). Paskelbė daug straipsnių lietuvių kalbos kultūros, ypač kirčiavimo klausimais. Taisyklingam kirčiavimui mokyti jis sukūrė ir savitą sistemą¹. Aštuntajam tarptautiniam baltistų kongresui Kuzavinis su Aleksu Girdeiniu pateikė bendrą pranešimą „Kelios mintys dėl baltų vardažodžio kirčiavimo paradigmu ir jų raidos“².

Domino Kuzavinį etimologija. Pirmiausia, žinoma, čia minėtinas dar 1964 m. paskelbtas Lietuvos vardo kilmės aiškinimas (*Lietuvà* : *Lietàuka* < **Lietavà*, upelis Jonavos r.)³. Tai turbūt daugiausia šalininkų šiuo metu turintis Lietuvos vardo aiškinimas. Įdomūs jo ir žodžių *Aistà*, *Sèla*, *alùs* ir kt. aiškinimai⁴.

¹ K. K u z a v i n i s, Pagrindinės kirčiavimo ypatybės ir jų mokymo taisyklės sąlyginio kirčio atitraukimo plote, – Kirčiavimo mokymas aštuonmetėje mokykloje, Vilnius, 1965, 61–77; Svarbiausias kirčio šokinėjimo dėsnis, – Kalbos kultūra, 1967, Nr. 13, 74–87.

² VIII tarptautinio baltistų kongreso „Baltų kalbos XVI ir XVII amžiuje“ pranešimų tezės, Vilnius, 1997, 76–78.

³ K. K u z a v i n i s, Lietuvos vardo kilmė, – Kalbotyra, 1964, X, 5–16.

⁴ K. K u z a v i n i s, Etymologica, – Baltistica, 1966, I (2), 177–184; Dėl kai kurių žodžių kilmės, – Baltistica, 1967, III (1), 97–104.

Kuzavinis ypač daug pasidarbavo kaip lotynistas. Kartu su savo buvusiais mokytojais jis paskelbė kelis specialiai lietuvių mokykloms pritaikytus lotynų kalbos vadovėlius. Du kartus (1955 ir 1958 m.) išleistas Kuzavinio redaguotas verstinis A. Malinino „Lotynų-lietuvių kalbų žodynas“ („Латинско-русский словарь“, 1952). 1996 m. pasirodė kapitalinis Kuzavinio parengtas veikalas –

„Lotynų-lietuvių kalbų žodynas“. Autorius buvo bebaigiąs ir antrąjį papildytą žodyno leidimą. Negalima pamiršti ir kalbininko rūpestingai sudarytos knygos „Lotyniški posakiai ir sparnuoti žodžiai“ (2005).

Amžinam poilsiui Kazimieras Kuzavinis liko prie tėvų kukliose Mitošiūnų kaimo kapinaitėse.

Algirdas Sabaliauskas